

Nämnden för
Statligt Stöd till Trossamfund

KULTURDEPARTEMENTET

103 33 STOCKHOLM

Ert diarienummer: Ku2016/00088/D

Yttrande över slutbetänkandet av 2014 års

demokratiutredning: Låt fler forma framtiden! (SOU 2016:5)

Nämnden för statligt stöd till trossamfund (SST) har anmodats att yttra sig över Demokratiutredningens slutbetänkande *Låt fler forma framtiden* (SOU 2016:5). SST väljer att kommentera de frågor, överväganden och förslag som myndigheten bedömer har relation till trossamfunden i Sverige och till dessa relaterade grupper.

1. Inledning

Betänkandet tar upp många relevanta och aktuella frågor som rör en hållbar utveckling av demokratin i Sverige, med särskilt fokus på mellanvalsengagemang. SST kommer i detta yttrande i huvudsak beröra områden som rör civilsamhällets inflytande, delaktighet och representativitet eftersom myndighetens målgrupp – trossamfunden – är en mycket stor och viktig del av denna samhällssektor. Därtill kommer SST att lägga särskilt fokus på förslag och bedömningar som rör den utlandsfödda befolkningen i Sverige. Detta eftersom de trossamfundsgrupper som SST relaterar till har en bred förankring i just dessa grupper.

SST noterar att utredaren inte har funnit det för nödvändigt att lyssna in vad trossamfund eller någon till av dessa relaterad organisation har att säga om demokratiutveckling i Sverige i de formella samråd eller seminarier som anordnats. Med tanke på att trossamfunden utgör den kanske största idébaserade folkrörelsen i Sverige idag kan vi med detta konstatera att många viktiga röster blivit ohörda.

Många av myndighetens svar hämtar sin inspiration från det demokratifördjupande projekt som SST har bedrivit på uppdrag av regeringen sedan 2012 inom ramen för att värna demokratin. De delområden i slutbetänkandet som SST kommenterar är följande kapitel: 3 (*Om delaktighet och jämlikt inflytande*), 5 (*Valdeltagande och politiskt engagemang mellan valen*), 10 (*Deltagande och inflytande på nationell nivå*), 11 (*Medborgardialog och samråd i kommuner och landsting*), 13 (*Medborgarförslag och folkmotion*), 14 (*Ungas delaktighet och inflytande*). I slutet av detta yttrande kommenterar också myndigheten endast de förslag som relaterar till något av ovanstående

kapitel.

2. Om delaktighet och jämlikt inflytande (kap. 3)

SST välkomnar att utredningen i ett tidigt avsnitt slår fast att demokrati är något mycket större än de formella formerna för inflytande – som vi praktiserar som valmanskår var fjärde år. Här trycker utredaren på att det demokratiska styrelseskicket måste vila på en demokratisk kultur och att det är genom det fria samtalet och kulturen som enskilda människor kan växa och samhället och demokratin kan utvecklas. Exempel som tas här är konst, litteratur, musik och teater. SST vill utifrån de samtal myndigheten haft 2012-2016 med trossamfunden i Sverige – och med Sveriges historia i minnet – peka på att religionen och trossamfunden också bör lyftas fram i detta hänseende. Detta tenderar att glömmas bort i Sveriges officiella minne.

Vidare delar SST det viktiga resonemang som utredningen för gällande inflytande, delaktighet och representativitet. Myndigheten bedömer att det idag skulle finnas stora demokratiska vinster med att i större grad involvera civilsamhället i samråd/hearings rörande olika samhällsfrågor – nationellt men också på kommunal och regional nivå. Här är det viktigt att inte glömma bort trossamfunden som en stor och viktig del av Sveriges ideella sektor. En av slutsatserna SST gjorde efter de demokratifördjupande samtal som myndigheten hade med trossamfunden under 2012 – 2016 var att det idag finns ”oönskat avstånd mellan trossamfund och myndigheter och att trossamfunden efterfrågar bättre och närmare relationer med det offentliga samt delaktighet i demokratiska beslutsprocesser. Inbegripet i denna fråga finns också den mycket viktiga frågan gällande förtroende där det idag är tydligt att grupper (medlemmar, betjänade, deltagare) relaterade till en del trossamfund har mycket lågt förtroende för det offentliga Sverige”.¹

Det finns idag upparbetade kanaler för kommunikation mellan det offentliga och de nationella minoriteterna. Liknande återkommande forum bör också övervägas för representanter för Sveriges religiösa minoriteter.

Inom ramen för det resonemang utredningen för gällande jämlikt deltagande och maktfördelning mellan olika samhällsgrupper vill SST starkt påpeka vikten av att Sveriges myndigheter skyndsamt bör se över frågan om *jämlikhetsdata*. Det finns idag starka indikationer på att stora grupper av religiösa minoriteter är marginaliserade – ekonomiskt, socialt och ur makthänseende. Men detta är svårt att visa på i reda siffror. SCB och andra offentliga institutioner (även kommuner) bör påbörja ett arbete med att bredda sitt underlag och införa frågor om religionstillhörighet och etnicitet. Detta skulle kunna ge förutsättningar att föra en mycket mer systematiskt och aktivt arbete för jämlikhet och mot diskriminering. En rad internationella organisationer (CERD, UNESCO, CESC, EU-kommissionen – med flera) förordar användandet av jämlikhetsdata-metoden och Sverige får idag kritik för att vi inte samlar in relevant kunskap och statistik om olika minoriteternas situation.²

¹ Se *Slutredovisning uppdrag att värna demokratin mot våldsbejakande extremism*, SST 2014

² För en bra introduktion till ämnet se skriften *Vad är jämlikhetsdata?* (Mångkulturellt centrum 2015)

3. Valdeltagande och politiskt engagemang mellan valen (kap. 5)

I avsnittet *politiskt deltagande genom det civila samhället* lyfter utredaren upp den viktiga roll som medborgarsammanslutningar har haft för att utveckla och stärka demokratin. Vidare tecknar man en bild av de förändringar som har skett och sker inom det civila samhället och de nya sociala rörelserna och engagemang som tar plats. Här är det anmärkningsvärt – och i SSTs perspektiv symptomatiskt – att utredaren inte väljer att nämna den sociala rörelse som engagerar flest medborgare i Sverige: trossamfunden. Trots att vi vet hur viktiga trossamfunden har varit i folkrörelsernas Sverige. Trots att vi vet att trossamfunden idag är en mycket stor del av det nya civilsamhället som finns och verkar i områden med hög andel av Sveriges utlandsfödda befolkning. Vi ser idag hur kyrkor i lokalsamhället, likväl som moskéer, synagogor, tempel och andra religiösa centrum är arenor där människor samlas, inte bara för att praktisera ritualer, men också för att bedriva viktig social engagemang, diskutera sina livsförhållanden och samtala om samhällsfrågor. Under 2014 anordnade SST, i samverkan med olika lokala församlingar, särskilda seminarier med syfte att lyfta betydelsen av att gå och rösta – vilket var mycket uppskattat. Liknande träffar anordnade också spontant av olika religiösa samfund med djup förankring i socialt utsatta områden. Koncept liknande detta borde utvecklas med stöd från stat och kommuner.³

Vidare delar SST utredarens bedömning vad gäller det skriande behovet av mötesplatser och möteslokaler. I myndighetens dagliga kontakter med lokala församlingar påpekas *ständigt* att man inte hittar lämpliga lokaler – eller inte tillåts hyra på vaga grunder. Det är SSTs bedömning att stat och kommun i Sverige skulle kunna göra mycket för att leva upp till skrivning i RF 1 kap 2: "... *etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv ska främjas*". Därtill bör det offentliga särskilt ge plats åt och stödja interkulturella och interreligiösa arenor liknande det projekt som pågår sedan i flera år i Fisksätra i Nacka kommun (Guds hus).⁴ Inom ramen för detta och liknande projekt tror myndigheten att viktiga samtal om demokrati, mänskliga rättigheter, tolerans och etik kan föras.

4. Deltagande och inflytande på nationell nivå (kap. 10) och Medborgardialog och samråd i kommuner och landsting (kap. 11)

Utredaren för, i SSTs perspektiv, ett bra resonemang i kapitel 10 och 11 rörande intresseorganisationernas roll i demokratin som röstbärare, motkraft, informationskanal, expertinstans – och kopplar det till medverkan i remissförfarande, kommittéväsendet, samråd/hearings, och medborgardialog. Det är myndighetens bedömning att det finns utrymme för stora förbättringar gällande dessa förfaranden i Sverige idag.

³ Se *Slutredovisning uppdrag informationsinsatser inför valåret 2014* (SST 2015)

⁴ Här finns flera lokala initiativ att lyfta fram (t.ex. Malmö stads Projekt *Coexist*, *Eskilstuna interreligiösa nätverk*, *Göteborgs interreligiösa center*) men också det nationella samarbetet som sker inom *Sveriges interreligiösa råd* och *Tillsammans för Sverige*

SST ser dagligen hur trossamfund i Sverige negligeras och/eller glöms bort i samråd och beslutsprocesser. Detta gäller framförallt på lokal och regional nivå men också på nationell nivå – och särskilt när det kommer till de mer nyetablerade samfundet i Sverige. I en kommande undersökning från *Mittuniversitetet*⁵ uppger endast en bråkdel av Sveriges kommuner att man har någon etablerad kontakt med något trossamfund, vid sidan om Svenska kyrkan. Detta bekräftas också i MUCFs rapport *Villkor för ideella föreningar och trossamfund* där man konstaterar att det är betydligt mindre vanligt att kategorin ”religiösa föreningar och trossamfund”⁶ deltar i råd, samverkansorgan och referensgrupper med kommunen – jämfört med Svenska kyrkan och övriga ideella föreningar. De blir också i mindre grad kontaktade av tjänstemän eller politiker som vill rådgöra i någon fråga på kommunal nivå. Vidare uppger övriga religiösa föreningar och trossamfund att offentliga tjänstemän saknar kunskap om den egna organisationens villkor, och att tjänstemännen inte heller bidrar till en öppen och ömsesidig dialog. Detta bekräftades i SSTs demokratifördjupande projekt 2012–2014 där det framkom att trossamfundet upplever att det offentliga inte i tillräcklig grad erkänner trossamfundets kunskap och engagemang i viktiga samhällsfrågor: flyktningmottagning, integration, socialt arbete och man därför efterfrågar att stat och kommun i större grad bjuder in trossamfund till samråd i viktiga samhällsfrågor och tar tillvara – och stödjer – det engagemang man har i dessa frågor.

I detta sammanhang vill SST poängtera hur det viktigt det är att det offentliga i allra möjligaste mån också gör detta deltagande och inflytande tillgängligt – som utredaren också pekar på – annars kommer alla former av *outreach* för ökad demokratisk jämlikhet gå i stöpet. SST framhåller detta med över fyrtio år av nära samverkan med trossamfundet men också utifrån de erfarenheter myndigheten har av att stödja kommuner och statliga myndigheter att samverka med företrädare för trossamfund. SST upplever tyvärr fortfarande många dåliga exempel på hur det offentliga bjuder in till samråd med trossamfund utan att ha en genomtänkt agenda; utan en tydlig avsikt; utan att fundera på var och när man placerar mötet; utan att fundera på vilket språknivå man lägger sig – eller överväga översättning/tolkning. Här är det viktigt att komma ihåg att det inom trossamfund-Sverige idag finns många organisationer som har mycket sparsamma resurser vad gäller arvoderade styrelser eller kanslipersonal. Utöver detta är det också viktigt att påpeka att samverkan med trossamfundet lättast och mest effektivt sker om offentliga institutioner lär sig att använda och finnas med i den befintliga infrastruktur som trossamfundet erbjuder i form av årsmöten, medlemsträffar, seminarier och konferenser. I linje med ovanstående är det SSTs bedömning att en reguljär dialog (eller samverkan) är att föredra framför spontana, öppna inbjudningar – om kommun/stat på allvar vill involvera trossamfundet och deras lokala församlingar.

⁵ Rapport från Mittuniversitetet, Risk- och krishanteringsprogramet 2016

⁶ Tre kategorier förekommer i rapporten: *Svenska kyrkan, ideella föreningar* och *religiösa föreningar och trossamfund*

7. Medborgarförslag och folkmotion (kap. 13 samt kap. 12 gällande folkmotion)

Myndigheten uppskattar att förslaget om folkmotion på kommunal- och riksdagsnivå skulle vara något som både utvecklar det reella inflytandet för medborgare i Sverige – men också upplevelsen av ökad demokratisk jämlikhet. Värdet av detta går inte att underskatta. SST förordar att man också inom ramen för denna reform skall – som man har i Finland – inkludera rätten för olika associationer att lämna motion.

8. Ungas delaktighet och inflytande (kap. 14)

Utifrån myndighetens demokratifördjupande samtal med unga ledare inom trossamfunden 2015 – 2016 kan myndigheten bekräfta behovet av att utveckla ungas delaktighet och inflytande i demokratin. Vidare ser myndigheten att de både kan och bör göras genom att stödja ungas egna engagemang och organisationer. Utredaren tar

9. Betänkandets förslag

De nitton förslag som SST kommenterar är:

- **3.6.1. Nytt mål för demokratipolitiken.** SST bedömer att det ändrade fokus från individens inflytande till ökat deltagande och jämlikt inflytande är en rimlig kursändring mot bakgrund av de problem vi idag ser gällande demokrati. Vidare anser SST att det är mycket viktigt att detta övergripande mål förverkligas genom konkreta delmål.
- **3.6.2. Tillsätt maktutredning.** Ett viktigt förslag som bör konkretiseras och sättas igång snarast möjligt. Inom ramen för detta anser SST det också essentiellt att på allvar påbörja användet av jämlikhetsdata-metod i linje med de rekommendationer som olika internationella organ har förordat.
- **5.5.1. Insatser för ett jämlikt politiskt deltagande.** SST bedömer att detta är något som behövs för att säkerställa en hållbar demokrati. Myndigheten tycker att vidare att utredarens förslag med ytterligare satsningar på lokala resurscenter där man involverar civilsamhället är bra, och här vill SST särskilt trycka på vikten av att också inkludera trossamfundens lokala församlingar – dessa är idag en underutnyttjad resurs i detta sammanhang. Vidare vill SST också i denna punkt lyfta vikten av jämlikhetsdatametoden som ett viktigt verktyg.
- **5.5.2. Behovet av mötesplatser.** Ett bra och viktigt förslag där det offentliga särskilt bör se över möjligheten att stödja interkulturella och interreligiösa arenor. SST vill också påpeka att det här finns indikationer på att trossamfundens lokala församlingar – särskilt de mer nyetablerade – vara negativt särbehandlade ifråga om tillgång till lokaler, vilket myndigheten ser som allvarligt.

- **5.5.4. Insatser för ett ökat valdelagande.** Myndigheten ser detta som en naturlig följd av förslaget ovan (5.5.1). SST har här goda erfarenheter av att använda trossamfundens egen infrastruktur.

- **10.4.1. Underlätta deltagandet i remiss, samråd och hearings.** Bör ses över skyndsamt och något som, enligt SSTs erfarenhet, kraftigt efterfrågas från trossamfundens sida. Särskilt på regional och kommunal nivå. På nationell nivå bör staten inrätta kontinuerliga samråd med representanter för Sveriges religiösa minoriteter – i linje med de som redan finns för Sveriges nationella minoriteter.
- **10.4.2 Utveckla digitala verktyg för deltagande och e-förvaltning.** Bra förslag där det är viktigt att komma ihåg att i största möjligaste mån också översätta material så att information också blir tillgängligt för grupper som inte har svenska som förstaspråk.
- **10.4.3 Ge utredningar bättre förutsättningar att inhämta åsikter och intressen från allmänheten.** Bra förslag
- **10.6.2 Folkmotion bör införas i riksdagen.** En bra reform där SST förordar att man inkluderar rätten för associationer att lämna motioner.
- **10.6.3 Stärk insynen i riksdagens arbete.** Bör ses över på allvar med syfte att öka medborgarnas förtroende för politiken. Inom ramen för detta förslag presenterar dock inte utredaren tillräckligt konkretisering, anser SST. Här bör riksdagen se över möjligheten att inrätta samhällspliktiga *medborgerliga referensgrupper* för att skapa en meningsfull och kvalificerad dialog mellan riksdagsledamöter och allmänhet.⁷
- **11.5.1 Medlemmarna ska ha förutsättningar att delta.** Bra förslag där det främjande arbetet är mycket viktigt. SST vill ånyo särskilt trycka på vikten av att också inkludera trossamfundens lokala församlingar i detta arbete. De är idag en underutnyttjad resurs i detta sammanhang.
- **11.5.2 Den medborgerliga delaktigheten bör hanteras av fullmäktige.** Bra förslag.
- **11.5.3 Riktlinjer eller principer för hur samråd och medborgardialoger ska genomföras.** Bör ses över skyndsamt med syfte att öka medborgarnas och civilsamhällets förtroende för politiken.
- **11.5.4 En genomtänkt sammanhållen demokratipolicy.** Bra förslag.
- **11.5.5 Medborgarrådets syfte bör klargöras.** Bra förslag.
- **11.5.6 Information om demokratisk delaktighet på webben.** Ett rimligt förslag där det är viktigt att komma ihåg att i största möjligaste mån också översätta material så att information också blir tillgängligt för grupper som inte har svenska som förstaspråk.
- **13.5.1 Folkmotion ersätter medborgarförslag.** Bra förslag.
- **14.8.2 Unga ska ges reella möjligheter till inflytande i kommuner och landsting.** Bra förslag där SST anser det särskilt viktig att beakta möjligheten att involvera en bredd av föreningar och sammanslutningar för att representera ungas röster.
- **14.8.3 En genomtänkt och sammanhållen ungdomspolicy.** Bra förslag.

⁷ Denna tanke utvecklas av Martin Carlstedt i tidningen *Kurage – idéskrift för det civila samhället* #19, s. 22 – 25

- **14.8.7 Stärk ungas egen organisering, föreningskunskap och främja föreningsengagemanget i skolan.** Bra förslag som bör prioriteras och konkretiseras, gärna genom ett särskilt uppdrag till MUCF och särskilt riktade stöd till aktörer inom det civila samhälle, såsom utredaren föreslår.

Stockholm 2016-06-20

Åke Göransson
Generalsekreterare
Nämnden för statligt stöd till trossamfund

Max Stockman

Handläggare
Nämnden för statligt stöd till trossamfund